



Hannah Arendt  
Denken & Willen\_9

Petra Bolhuis  
Maieutiek najaar 2020

Maieutiek\_2020\_Denken&willen\_1 1

1

## Het leven van de geest

- Denken gaat over het verleden= na-denken,
- Willen gaat over de toekomst en de mogelijkheid om te beginnen,
- Oordelen heeft een precedentwerking, het verbindt het verleden met de toekomst ten behoeve van het nu.

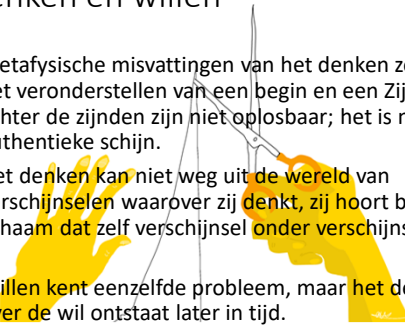


Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

2

## Denken en willen

- Metafysische misvattingen van het denken zoals het veronderstellen van een begin en een Zijn achter de zijden zijn niet oplosbaar; het is m.a.w. authentieke schijn.
- Het denken kan niet weg uit de wereld van verschijnselen waarover zij denkt, zij hoort bij het lichaam dat zelf verschijnsel onder verschijnselen is.
- Willen kent eenzelfde probleem, maar het denken over de wil ontstaat later in tijd.




Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

3

## Zijn wij andere mensen dan in de klassieke tijd?

- Het brein is onveranderlijk (met de kennis van nu, het brein verandert heel langzaam)
- De geest verandert onder invloed van context en eigen activiteiten. (toen nieuw, nu populair zie o.a. Scherder)
- Dat de wil niet besproken werd in de klassieke wereld is een stijlverandering t.g.v. geestverandering.

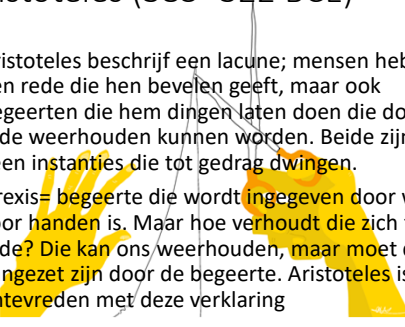


Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

4

## Aristoteles (385- 322 BCE)

- Aristoteles beschrijft een lacune; mensen hebben een rede die hen bevelen geeft, maar ook begeerten die hen dingen laten doen die door de rede weerhouden kunnen worden. Beide zijn dus geen instanties die tot gedrag dwingen.
- Orexis= begeerte die wordt ingegeven door wat voor handen is. Maar hoe verhoudt die zich tot de rede? Die kan ons weerhouden, maar moet dan wel aangezet zijn door de begeerte. Aristoteles is zelf ontevreden met deze verklaring

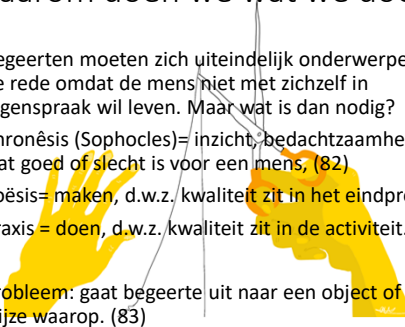


Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

5

## Waarom doen we wat we doen?

- Begeerten moeten zich uiteindelijk onderwerpen aan de rede omdat de mens niet met zichzelf in tegenspraak wil leven. Maar wat is dan nodig?
- Phronêsis (Sophocles)= inzicht, bedachtzaamheid m.b.t. wat goed of slecht is voor een mens, (82)
- Poësis= maken, d.w.z. kwaliteit zit in het eindproduct
- Praxis = doen, d.w.z. kwaliteit zit in de activiteit.
- Probleem: gaat begeerte uit naar een object of een wijze waarop. (83)



Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

6

## Proairêsis (Aristoteles)

- Mensen kunnen kiezen hoe ze willen verschijnen. Hier gaat het om keuzes binnen een veld van gegevens en komt de wil in zicht.
- Doel = gelukkig worden (eudaimonia). Alle keuzes komen voort uit dat doel, maar mensen kunnen zich vergissen in de juiste weg om daar te komen.

### Voorbeeld

Geld als middel om gelukkig te worden is een keuze, maar de keuze gaat niet over het doel. Gelukkig zijn is hier de begeerte daar kun je niet omheen. Wel is er ruimte om te kiezen hoe je daar denkt te komen en daarbij speelt de rede een belangrijke rol.

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

7

## Aristoteles (385-322 BCE) en Kant (1724-1804)

Kant noemt dit Neiging en wil.

Evenals bij Aristoteles is de vrije wil, de rede, de enige werkelijke drijfveer voor gedrag; de praktische rede die als hij weet wat goed is dat ook **moet** doen.

Gij zult= ik wil.

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

8

## Problemen doemen op

Paulus (3-60) en Augustinus (354-430) zien dat mensen soms dingen willen die niet door de rede als het goede gezien worden en toch willens en wetens neigen ze ertoe om dat te doen wat het *gij zult* niet voorschrijft. Gij zult ≠ Ik wil

'Heer maak mij kuis, maar niet direct' bidt Augustinus (Confessiones)

Oplossing genade (Paulus en Augustinus) of rede (Stoïcijnen)

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

9

## Paulus; Wet brengt ook zonde mee

- Juist als de regels vast komen te liggen wat goed gedrag is wordt duidelijker dat mensen soms het niet goede gaan willen. De dialoog interieur van Socrates wordt hier meer en meer innerlijke strijd.
- Het eeuwige leven dat het Christendom (i.t.t. Joodse traditie en het Griekse denken) niet aan een volk maar aan een individu koppelt, speelt hierbij een rol.(90)
- Ook nieuw is dat niet het gedrag maar de **motivatie**, de gedachten tellen als goed of niet.(91)

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

10

## Wil en tegenwil

- Willen = actief willen en nillen = actief niet willen ≠ niet actief willen. (gebrek aan wil)
- De wil bij Paulus is machteloos omdat hij zichzelf tegenspreekt = vlees versus geest. De enige oplossing is genade die de wil opheft.

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

11

## Epictetus (50-135)

- Hij is Stoïcijn met veel kritiek op de leer. Hij wil geen metafysica alleen aanwijzingen voor een goed leven.(99) Hij wil geen geluk, maar sereniteit. Dat wil zeggen een rustig bestaan.
- Wil= almachtig, want het goede en het kwade liggen in de wil besloten.
- Wil moet zich leren/richten op het zelf (bewustzijn) en niet op de wereld van de verschijnselen. Het sluit aan bij boeddhistische opvattingen. Vraag is hier hoe je omgaat met de verschijnselen die via de zintuigen binnenkomen.

Maieutiek\_2020\_Denken\_college 9

12

## Voorbeeld

**"In uw boek beschrijft u de uitkomst van een lang nachtelijk gesprek met uw vrouw: u besloot om met voldoening op uw leven terug te kijken. Hoe besluit je zo iets?"**

"Dat is een **wilsbesluit**. Je kunt natuurlijk kijken naar alle dingen die niet goed zijn gegaan en in zelfmedelijden terechtkomen. Maar in de meeste gevallen is dat niet reëel. Tenzij je je leven zo hebt verknald dat je kunt zeggen: dit was nou echt helemaal niks. Maar de meeste mensen in Nederland hebben gewoon hun leven geleid, met ups en downs, ze hebben geprobeerd hun kinderen goed op te voeden. Dan kun je de zaak op een rijtje zetten en zeggen: ik ga tevreden op mijn leven terugkijken, de rest is onzin." (Jeroen van Merwijk Trouw 12-11-20)

Maleutiek\_2020\_Denken\_college 9

13

## Augustinus

Dat Arendt hier nogmaals zo uitgebreid op Augustinus ingaat is omdat bij hem een aanknopingspunt vindt voor de nataliteit die zij zo koestert.

Verleden heden en toekomst kunnen cyclisch worden opgevat, maar dan heeft de mens geen ruimte om het verschil te maken,

Maar zelfs als we lineair gaan denken is er een alwetende voorzienigheid; Arendt ziet Augustinus als degene die tijd laat ontstaan met de schepping. God scheidt daarin de mens naar zijn beeld en gelijkenis; wij kunnen beginnen.

Maleutiek\_2020\_Denken\_college 9

14

## Augustinus

- Het innerlijk conflict van de wil wordt opgeheven door het handelen.
- Maar het opheffen kan niet uit de tegenwil voortkomen (131)
- Augustinus laat het oplossen voortkomen uit de liefde, niet uit het goede of de rede, want wij weten vaak niet wat het goede is m.b.t. de toekomst. Maar wij hebben een liefde voor het goede, de rechtvaardigheid enz. Deze liefde lijkt op het blijvende ik (Mill), of eigenheid (Slors).

Maleutiek\_2020\_Denken\_college 9

15

## De mens is een inbreuk in de voortdurende veranderende wereld

"Indien ik bijvoorbeeld op dit ogenblik in volledige vrijheid van mijn stoel opsta ... dan heeft een nieuwe serie, met al haar natuurlijke gevolgen *in infinitum*, in deze gebeurtenis haar *absolute* beginpunt." Het onderscheid tussen een "absoluut" en een "relatief" begin wijst op hetzelfde fenomeen dat we terugvinden in Augustinus' onderscheid tussen het *principium* van hemel en aarde en het *initium* van de mens. En als Kant weet had gehad van Augustinus' filosofie van de nataliteit, dan had hij mogelijk erkend dat de vrijheid van een *relatief* absolute spontaneïteit voor de rede niet verrassender is dan het feit dat mensen *geboren* zijn – telkens opnieuw nieuwkomers in een wereld die hen in de tijd voorafgaat. De vrijheid van de spontaneïteit maakt wezenlijk deel uit van de menselijke conditie. Haar mentale orgaan is de wil.

Maleutiek\_2020\_Denken\_college 9

16